
Pikettyjevo fiskalno rješenje za društvenu nejednakost – od statističke analize do ideologije

IVOR ALTARAS PENDA
Sveučilište Libertas, Zagreb

Sažetak

U ovom radu autor iznosi i argumentira tezu da je Pikettyjevo fiskalno rješenje za društvenu nejednakost, izneseno u knjizi *Kapital u 21. stoljeću*, prvenstveno posljedica svjetonazora autora knjige, a tek manjim dijelom rezultat ekonomske i statističke analize velikog broja serija podataka po čemu je ta knjiga u stručnim krugovima iznimno važna i aktualna. Osim toga autor analizira niz mogućih drugačijih (pa čak i oprečnih) modela rješenja koji bi, u kontekstu Pikettyjeve argumentacije, imali isti efekt, ali bi društvenoj stvarnosti pristupili na sasvim različit način. Na kraju autor utvrđuje da je upravo bogatstvo opcija kojim se može pristupiti temi društvene nejednakosti pokazatelj njezine relevantnosti i svestremenosti.

Ključne riječi: Thomas Piketty, nejednakost, bogatstvo, porezi, socijalna država

1. Uvod

Fascinantna je medijska pažnja koju svako toliko dobije neki autor koji se svojim misaonim ili pisanim djelom izdigne iz mase anonimnosti te kao kakva zvijezda repatica neko vrijeme traje na nebu javne scene. U protekla dva desetljeća tako smo mogli svjedočiti stanjima od povećanog interesa pa sve do svojevrstne histerije koja se stvarala oko autora i njihovih djela kao što su *Sukob civilizacija* Samuela P. Huntingtona, *Kraj povijesti i posljednji čovjek* Francis Fukuyame, *Sjeme uništenja* Frederica W. Engdahla,¹ *Stari i novi svjetski poretki* Noama Chomskog, *Savjest liberala* Paula Krugmana, *Uspjeh globalizacije* Josepha E. Stiglitz, *No Logo* Nao-

¹ Taj je autor nakon knjige *Sjeme uništenja* (2005) plijenio pažnju s više svojih uspješnica poput: *Stoljeće rata* (2008), *Stoljeće rata 2* (2008), *Bogovi novca* (2010), *Mitovi, laži i ratovi za naftu* (2012) te najnovije *Uništite Kinu* (2014).

mi Klein ili osobnosti ljudi poput Nouriel Roubina² ili Slavoj Žižeka³ s prostora bivše Jugoslavije.

Uglavnom je riječ o visokoobrazovanim ljudima, mahom sveučilišnim profesorima s velikom međunarodnom, stručnom i profesionalnom reputacijom,⁴ koji na neuobičajen, ali istovremeno više ili manje znanstven i produhovljen način iznose svoje nesvakidašnje i/ili radikalne stavove. Njihova su predavanja popunjena do zadnjeg mjesta, sudjeluju na tribinama, potpisuju svoje knjige koje su u pravilu bestseler izdanja, gostuju u televizijskim emisijama, a citiranost im ruši sve rekorde. Oni su bez premca – prave zvijezde.

Odnedavna im se svojom knjigom *Kapital u 21. stoljeću* pridružio i Thomas Piketty, francuski ekonomist lijevog usmjerenja i sveučilišni profesor na Ekonomskom fakultetu u Parizu te dobitnik više međunarodnih priznanja i nagrada.⁵

O Pikettyjevoj knjizi govori se samo u superlativima. Tako Paul Krugman na koricama spomenute knjige navodi da je riječ o “najvažnijoj ekonomskoj knjizi godine, a možda i desetljeća”. Novinar Giles Whittell kaže da “u posljednjih pola stoljeća ni jedna knjiga iz povijesti ekonomije nije tako snažno razbila svoje akademske okvire i izazvala toliki vatromet” (Piketty, 2014).

I dok za ovakve izraze o knjizi možemo pretpostaviti da imaju prvenstveno marketinšku funkciju s ciljem što bolje prodaje, u čemu se bez sumnje uspjelo jer je knjiga prevedena na sve važnije svjetske jezike (i hrvatski) te je prodana u više od dva milijuna primjeraka u 34 zemlje, ostaje činjenica da su o Pikettyjevom *Kapitalu u 21. stoljeću* napisane mnogobrojne kartice teksta na različitim portalima, blogovima, znanstvenim i manje znanstvenim časopisima, a o knjizi raspravljaju i parlamentarni zastupnici, pa čak i premijeri. I to s obje strane Atlantika. Vrlo dobro za jednog sveučilišnog profesora, i još k tome iz područja društvenih znanosti; područja čiji se doprinos općem društvenom napretku u zadnje vrijeme posebno preis-

² Američki ekonomist i sveučilišni profesor kojem je, zbog stavova koje zastupa, nadjenut nadimak “Doktor katastrofičar”.

³ Slovenski filozof i profesor na ljubljanskom Sveučilištu te deklarirani marksist kojemu su pojedini kritičari iz Hrvatske, u kojoj često gostuje i drži predavanja, nadjenuli etiketu da je više medijski pajac nego mislilac.

⁴ Paul Krugman, primjerice, dobitnik je Nobelove nagrade za ekonomiju 2008., a Joseph Stiglitz bio je glavni ekonomist Svjetske banke.

⁵ Piketty je 2002. dobio nagradu kao najbolji mladi ekonomist Francuske. Godine 2013. dobio je nagradu “Yrjö Jahansson” za ekonomista do 45 godina, i to za doprinos u teoretskim i primijenjenim istraživanjima koja su značajna za proučavanje ekonomije u Europi. Rektorsku medalju Sveučilišta u Čileu dobio je 2015. Iste godine odbio je nominaciju za najvišu francusku civilnu nagradu “Legija časti”, želeći time poslati poruku i otvorenu kritiku socijalističkoj vladi predsjednika François Hollandeja jer nije provela obećanja o poreznoj reformi koju Piketty svesrdno podupire.

pituje. I sâm sam svjedok činjenici da je ovu knjigu bilo gotovo nemoguće posuditi u zagrebačkim knjižnicama jer su svi primjerci bili zauzeti, a postojala je i lista čekanja. Nije ju bilo moguće nabaviti ni na našim fakultetima, iz istog razloga. To se ne događa često, naročito ne u zemlji u kojoj se čita pet puta manje od europskog prosjeka.

Je li ova knjiga toliko posebna i ako jest, po čemu?

Riječ je o dubinskoj znanstvenoj studiji koja se bavi povijesnom analizom odnosa između kapitala i rada, odnosno govori o tome kako više stope povrata na kapital (profiti, dividende, kamate, rente, tantijeme i dr.) u usporedbi sa stopama povrata ukupnog gospodarstva neke zemlje (što primarno uključuje ljudski rad, dohodak i proizvodnju) tijekom vremena nužno stvaraju sve veću društvenu nejednakost. Dokazavši da je to tako, koristeći se statističkom analizom velikog niza serijskih podataka, Piketty ide korak dalje te kao zdravorazumsku činjenicu pretpostavlja da je društvena nejednakost zlo kojeg se moderne demokracije trebaju osloboditi. Autor nudi i odgovor na pitanje kako to postići. Relativno lako – uvodeći progresivni porez na kapital na međunarodnoj razini.

Cilj je ovoga rada preispitati argumentaciju za rješenja koja nudi Thomas Piketty, nadovezujući se na njegov čvrsti znanstveno-metodološki okvir kojim se koristio pri statističkoj obradi dostupnih podataka, te odrediti do kojeg je točno trenutka u svojoj analizi Piketty primjenjivao znanstvenu metodu, a kada ju je napustio te ušao u područje društvenog inženjeringa temeljenog na vlastitom svjetonazoru; više na ideologiji nego na znanosti.

2. Statističkom analizom do istine

Simeon Strunsky, poznati urednik i esejist časopisa *Times* (u razdoblju 1933.-1947.), ustvrdio je da je “statistika srce demokracije” (Strunsky, 1956).⁶

Doista, za demokraciju kao društveni model – koji je, kako se Winston Churchill izrazio, sasvim sigurno nesavršen, ali ujedno i najmanje loš model koji poznajemo – od vitalne je važnosti dobro poznavati i razumjeti te pravilno koristiti statističke metode jer se upravo na temelju njih mogu stvarati korisne ekonomske i socijalne mjere u najširem smislu toga pojma.⁷

Dodatno, u tradiciji mišljenja Karla Poppera upravo je odlika otvorenog i demokratskog društva mogućnost da se i putem statistike kao znanstvene metode *par excellence* preispituju, tj. opovrgavaju (falsificiraju) ustaljeni načini mišljenja. Za Poppera ne postoji bolji i sigurniji put do otvorenog i slobodnog društva od kori-

⁶ Tu je misao iznio u svojoj kolumni pod nazivom *Topic of the Times*, 30. 11. 1944.

⁷ Znakovito je i to da je britanski premijer Winston Churchill i sam imao duhovit stav o statistici, pa je rekao: “Vjerujem samo onoj statistici koju sam osobno falsificirao”.

štenja znanstvene metode. Stoga znanost i demokracija jedna bez druge ne mogu i ne idu.

Taj je stav očito prihvatio i Thomas Piketty jer je odabrao baviti se prvorazrednom društvenom temom – nejednakošću, i to upravo tako što je prikupio i obradio dostupne statističke podatke o raspodjeli društvenog bogatstva i promjenama koje je ta raspodjela doživjela kroz prostor i vrijeme.

Sam odabir teme o nejednakosti sasvim sigurno nije novost u smislu želje za proučavanjem.

Zašto netko posjeduje više (bilo kojeg oblika blagostanja) u odnosu na nekog drugog, a naročito način na koji je to stekao, teme su stare vjerojatno koliko i čovjek sâm. To blagostanje može poprimiti mnoštvo pojavnih oblika – od sasvim materijalnog (poput broja kuća i količine novca na računu) pa sve do nematerijalnog (poput razine zdravlja ili pristupa pitkoj vodi).

Iako se Piketty u analizu te teme upustio prvenstveno kao ekonomist, on sam u knjizi u više navrata izravno navodi kako je pojava društvene nejednakosti interdisciplinarni fenomen koji se može razumjeti upravo primjenom takvog, interdisciplinarnog pristupa. Na temelju takvog stava poručuje svojim kolegama ekonomistima, ali i sociolozima, povjesničarima i filozofima, da je tema distribucije bogatstva preozbiljna i prevažna da bi se bavljenje njome prepustilo samo njima, te upućuje na to da bi ta tema mogla biti zanimljiva svima (Piketty, 2014: 10). Potom, tek nekoliko redaka kasnije, napraviti će i korak dalje u eksplikaciji ideje o tome kako društvene znanosti nikako nisu dostatne za razumijevanje fenomena društvene nejednakosti te ustvrditi sljedeće:

Sociološka istraživanja jesu i uvijek će biti nedorečena i nesavršena. Ona ne teže da ekonomiju, sociologiju i povijest pretvore u egzaktne znanosti.⁸ (*ibid.*: 11)

Pretpostavljam da kod autora koji s pozicije ekonomije kao društvene znanosti nastoji dati sveobuhvatnu i znanstveno relevantnu analizu fenomena kojim se bavi takav stav može izazivati svojevrsnu stručnu frustraciju; tako nam on odmah na početku iznosi tezu da zapravo ono čime se bavi jest i uvijek će biti onkraj egzaktnosti i nikada dovoljno dobro da bi predstavljalo “pravu” znanost. Jesu li, u odnosu na prirodne znanosti, društvene znanosti uopće znanosti ili tek “lažna metafora”, kako se slikovito izrazio George Soros (1993: 187; 1996: 45), može biti opravdana i zanim-

⁸ Ovdje svakako treba napomenuti da je prevoditeljica Pikettyjeve knjige na hrvatski jezik na tome mjestu, valjda omaškom, krivo prevela početak same rečenice koja u izvornom tekstu na francuskom jeziku glasi: “La recherche en sciences sociales est...”, a u engleskoj verziji knjige: “Social scientific research is...” (Piketty, 2014a: 3). Ta samo naizgled minorna razlika između pojmova “sociološko” i “društvenoznanstveno” suštinski mijenja smisao cijele rečenice, važne za razumijevanje Pikettyjevog odnosa prema društvenim znanostima.

ljiva tema, ali mi se čini da je uz takav stav o dosezima i ograničenjima društvenih znanosti uistinu hrabro nuditi preporuke kako nam se valja ponašati i koje politike uvoditi kako bi se realiziralo smanjenje društvene nejednakosti.

Iako je Piketty iznio takav stav, očito je istovremeno smatrao da je korištenje statističke obrade dostupnih podataka te njihovo kasnije tumačenje ipak dovoljno znanstveno egzaktno instrumentarij na temelju kojeg se može izraditi znanstvena studija kakvu je napravio i na temelju toga donositi valjane zaključke.

Ako je tomu tako, onda bi, možda, ipak valjalo odustati od pesimistične kritičnosti prema mogućnostima društvenih znanosti. Ali kod Pikettyja i dalje postoji svojevrsna znanstvena nelagoda pa u daljnjem tekstu navodi i sljedeći stav:

Recimo otvoreno: ekonomska disciplina još nije izišla iz infantilne strasti za matematikom i sasvim teorijskim spekulacijama, često vrlo ideologiziranim, na štetu povijesnog istraživanja i približavanja drugim društvenim znanostima. (Piketty, 2014: 43)

Potom pomirljivo zaključuje:

Zapravo, ekonomija se nikad nije smjela nastojati odvojiti od drugih grana društvenih znanosti i može se razvijati samo unutar njih. Premalena su naša znanja u okviru društvenih znanosti da bismo se tako glupo dijelili. (*ibid.*)

Uputiti kritiku društvenim znanostima da su neegzaktne i spekulativne, a potom za vlastitu struku, ekonomiju, ustvrditi da nije izašla iz infantilne težnje za matematikom (kao izrazom te egzaktnosti) te nakon toga napraviti opširnu znanstvenu studiju baziranu na statističkoj obradi podataka, pokazuje ili svojevrsnu nesigurnost u vlastite nalaze i startnu ogradu od mogućih krivih interpretacija stvarnosti ili autorovu intelektualnu pozu.

Usredotočimo li se ipak na meritum same statističke analize, uvidjet ćemo da je posao koji je Piketty napravio (sa svojim timom istraživača i sakupljača podataka) uistinu impresivan. U knjizi koja je ugledala svjetlo dana na gotovo 700 stranica sažeto je prikazana i interpretirana (grafički i tekstualno) iznimno velika baza podataka za široku paletu ekonomskih indikatora, i to po zemljama (obuhvaćeni su gotovo svi kontinenti) i različitim intervalima.⁹

Tu prije svega mislim na podatke o strukturi dohotka po pojedinim centilima populacije, distribuciji i rastu svjetske proizvodnje, razinama tečajeva najznačajnijih svjetskih valuta, visini BDP-a, paritetu kupovne moći, rastu svjetskog stanovništva, zaposlenosti stanovništva po pojedinim proizvodnim sektorima, strukturi ka-

⁹ Zbog opsežnosti prikupljenih podataka Piketty je napravio poseban tehnički aneks knjige (u engleskoj i francuskoj inačici), koji u velikom djelu predstavlja njezinu dopunu; dostupan je te se može proučavati na internetskoj adresi: <http://piketty.pse.ens.fr/en/capital21c2>.

pitala, strukturi javnog i privatnog bogatstva, bruto i neto štednji, poreznim stopama na rad i kapital, strukturi nasljedstva i mnoštvu drugoga. Sve se to odnosi na pojedine zemlje kao i na njihovu međusobnu usporedbu u vremenu.

Strukturiranje svih tih podataka te njihovo uobličjenje u smislenu cjelinu ovu knjigu uistinu čini pravim znanstvenim remek-djelom. Velika je citiranost knjige *Kapital u 21. stoljeću* bez sumnje posljedica korištenja ponuđenih podataka kao izvora za daljnje analize. I sam je Piketty svjestan značaja svoga posla iako se, u maniri opreznog znanstvenika, ograđuje od mogućih pogrešaka, kao npr. rečenicom iz zaključka:

Ponovimo: prikupljeni izvori u okviru ove knjige širi su od onih koje su koristili moji prethodnici, ali su i oni nesavršeni i nepotpuni. Svi zaključci do kojih sam došao po svojoj su prirodi nesigurni i mogu se dovoditi u pitanje i o njima se može raspravljati. (*ibid.*: 677)

Upravo ta mogućnost preispitivanja Pikettyjevih zaključaka, koju nam je autor tako blagonaklono ponudio (a čak i da nije), cilj je ovoga rada.

Jedna od često primjenjivanih definicija statistike jest da je to pomoćna disciplina utemeljena na numeričkim metodama i tehnikama koje upotrebljavamo u svrhu opisivanja, analiziranja i objašnjavanja masovnih pojava.

Pritom statistika sama po sebi nikada ne nudi niti vrijednosne sudove o rezultatima provedene analize niti gotova rješenja za istraživani znanstveni problem. To uvijek čine istraživači na temelju teorijske konstrukcije koja u pravilu prethodi statističkoj analizi jer se i ona sama konceptualizira, a potom i operacionalizira, upravo na temelju unaprijed postavljenog teorijskog modela. Znanstvena je ljepota statistike u tome što nam je ona u stanju numerički prikazati mogući disparitet između naše teorije i postojećih činjenica. Pritom ni u jednom trenutku ne smijemo izostaviti drugi temeljni postulat pri upotrebi statistike koji kaže da korelacija ne implicira uzročnost.

Važnost primjene ovoga pravila dolazi do izražaja pri analizi Pikettyjevih zaključaka temeljenih na statističkoj analizi, a posebno pri analizi ponuđenog rješenja za pitanje nejednakosti, što je Pikettyju temeljni znanstveni problem koji proučava.

Stoga možemo zaključiti da je Piketty svojom analizom povijesnih podataka došao do zanimljivih činjenica čiju interpretaciju moramo moći stalno preispitivati.

3. Hrabrost ponude rješenja za društvenu nejednakost

I dok znanstvenu i stručnu javnost toj knjizi osobito privlače podaci koji postaju vrelo izvora za nove analize, šira je zainteresirana populacija vrlo vjerojatno knjizi privučena upravo na temelju jasnog, nedvosmislenog i konkretnog prijedloga što bi

trebalo napraviti da se dokine rastuća društvena nejednakost koja predstavlja ozbiljan, široko rasprostranjen i sveobuhvatan društveni problem.

Nije slučajno da je znanstveni i javni interes za tu temu doživio svojevrсни povijesni “revival” upravo tijekom ili krajem velike gospodarske krize koja je započela 2008. godine, a koja je u nekim dijelovima svijeta uglavnom prebrođena (SAD, Kanada, Australija, Njemačka, Irska...), dok se drugi dijelovi svijeta još uvijek bore s posljedicama gospodarskoga pada i unutarnjim slabostima (Španjolska, Italija, Grčka, Hrvatska...).

U vremenu dodatne, snažno izražene osjetljivosti na društvenu nejednakost, nastojanja da se pronađu njezini uzroci (kako se ona, barem iz prepoznatih razloga, ne bi ponavljala u budućnosti) – naročito ako su popraćena snagom argumentacije znanstvenog pristupa i ako se pritom nude intuitivna ili jednostavna objašnjenja s recepturom izlaska iz postojećeg nepovoljnog stanja – uglavnom nailaze na javnu podršku i odobravanje. To bi moglo biti objašnjenje zašto postoji toliki javni interes za ideje koje u svojoj knjizi iznosi Thomas Piketty.

No, iščitavajući ponuđenu argumentaciju, možemo uvidjeti da teze i rješenje po kojima je knjiga široko prepoznata u javnosti, a koje i sam autor u više navrata (zapravo, kroz cijelu knjigu) naglašava kao temeljne nalaze svoje znanstvene studije,¹⁰ nisu niti jedini ponuđeni nalazi niti služe za ono za što se primarno misli da služe.

Knjiga je uglavnom prepoznata po ove dvije temeljne tvrdnje:

- a) osnova društvene nejednakosti proizlazi iz činjenice da je stopa povrata na prihod od kapitala (r) veća od stope rasta gospodarstva (g) – a koja predstavlja sumu stopa rasta proizvodnje i dohotka ljudi. Autor pretpostavlja da će u 21. stoljeću prosječna stopa povrata na prihod od kapitala biti od 4 do 4,5%, dok će stopa ekonomskog rasta biti 1,5%. Ako to stanje potraje duže, dugoročno gledano sve će se veći prihod nalaziti u rukama sve manjeg broja ljudi. Ta se tvrdnja može matematički prikazati kao:

$$r > g$$

- b) kako bi se dokinuo taj izvor nejednakosti među ljudima, Thomas Piketty predlaže uvođenje međunarodnog progresivnog poreza na kapital, odnosno na neto vrijednost bogatstva pojedinaca, čime bi se te dvije stope povrata izjednačile. Takvim bi se postupkom uvela trijada progresivnog poreznog sustava: progresivni porez na dohodak, na nasljedstvo i na kapital.

Ovako postavljene stvari zvuče dosta logično.

¹⁰ Štoviše, Thomas Piketty kaže da oni sažimaju cjelokupnu logiku njegovih zaključaka (Piketty, 2014: 37).

Treba dokinuti razliku u stopama povrata koja je dugoročno ekonomski i socijalno neodrživa. Fiskalna politika pod ingerencijom države služi upravo tome da kroz svoj politički instrumentarij i instrumentarij prisilne naplate nametne takve politike koje će pridonositi stabilnosti ekonomskog i socijalnog sustava.¹¹

Ipak, da su stvari tako jednostavne, ne bi nam trebala znanost putem koje bismo rješavali društvene probleme, već bismo se mogli pouzdati u zdravorazumska ponašanja i iz njih crpiti izvore našeg boljitka.

Ovakvo pojednostavljeno postuliranje stvari umjesto stvaranja ljepote rješenja društvenih problema razotkriva sve probleme pojednostavljenog mišljenja koje vrlo lako može rezultirati socijalnim politikama koje ne samo da neće stvoriti preduvjete za društveni napredak već će izravno dovesti do političkih mjera koje su nepravedne, nefunkcionalne i nametnute. I sve to u ime uvođenja socijalne pravednosti.

Snažna društvena nejednakost sasvim sigurno stvara društvene anomalije. Isto je tako sasvim sigurno da nikada nije postojalo, niti će ikada postojati, društvo koje će uspjeti dokinuti društvenu nejednakost. Takve su težnje sasvim nerealne, utopijske (možda je bolje reći distopijske) i kontraproduktivne, a dosadašnji pokušaji njihove realizacije pokazali su se potpuno neuspješnima te su uvijek završavali u nekom od oblika totalitarizama koji su odnosili na desetke milijuna ljudskih života. Ako težimo dokidanju nejednakosti, zapravo istovremeno težimo idealu jednakosti među ljudima. Ali ljudi nisu jednaki. Nisu jednaki niti po jednoj svojoj karakteristici – interesima, sposobnostima, biološkim danostima – niti po bilo kojoj drugoj mjernoj jedinici. U tom smislu pokušaj svodenja svih ljudi na zajednički nazivnik predstavlja disfunkcionalno ponašanje koje će, a u to možemo unaprijed biti sigurni, dovesti do snažnijih društvenih anomalija od onih do kojih bi dovela sama činjenica da su ljudi po svojoj prirodi različiti.

Émile Durkheim, jedan od utemeljitelja sociologije kao struke, u svojem je kapitalnom djelu *Pravila sociološke metode* istraživao fenomene devijantnih ponašanja u društvima, koja mogu poprimiti različite oblike (od agresivnosti i razbojstava do samoubojstava), te je ustvrdio da su devijantna ponašanja svezremenski prisutna u svim društvima, a ta činjenica potvrđuje da su ona, iako devijantna (u manjini u odnosu na većinu), zapravo normalna i funkcionalna pojava koju nije moguće (niti je potrebno) pokušati dokinuti, već ih valja znati razumjeti i eventualno pokušati

¹¹ Fiskalna politika (engl. *fiscal policy*, njem. *Fiskalpolitik*, *Steuerpolitik*) skup je svih mjera jedne države (vlade) kojima se utječe na zarade, imovinu i akumulaciju fizičkih i pravnih osoba s ciljem prikupljanja sredstava za financiranje društvene potrošnje. Također, korištenjem fiskalnih instrumenata (poreza, javnih rashoda, javnog duga) država utječe na ukupne gospodarske troškove: zarade, zaposlenost, privredni rast itd. Država mjerama fiskalne politike regulira ciklička kretanja u gospodarstvu.

smanjiti njihovu pojavnost u ekstremnim stopama. Émile Durkheim dodatno argumentira da potpunu socijalnu jednakost nikada nije moguće postići (Dirkem, 2012).

Kada je Francuska revolucija za svoju krilaticu iznjedrila nadaleko poznatu misao “Sloboda, jednakost, bratstvo”, pod pojmom jednakosti nije se moglo misliti na jednakost ljudi jer bi to bila notorna besmislica, već se jedino moglo misliti na potrebu uvođenja jednakih prilika da se kod svakog čovjeka zasebno realizira njegova različitost u odnosu na sve druge ljude, kako bi svi mogli postići svoj maksimum u životu. Jednakost u prilikama, a ne jednakost ljudi ideal je koji bi se mogao tražiti.

Ako pod jednakošću mislimo na jednakost u prilikama, onda nas u kontekstu knjige *Kapital u 21. stoljeću* zapravo zanima: utječe li različita stopa povrata na prihod od kapitala u odnosu na stopu povrata na prihod od ljudskog rada na jednakost u prilikama za realizaciju ljudskih potencijala? Kako je odgovor na to pitanje potvrđan, što Piketty između ostalog dokazuje gotovo potpunom korelacijom između visine prihoda roditelja i mogućnosti upisa njihove djece na skupe visokoobrazovne institucije (sveučilišta) u Americi i dijelom u Velikoj Britaniji, moglo bi se zaključiti da je uistinu važno dokinuti tu razliku između stopa povrata na kapital i ljudski rad. To bi bilo na tragu temeljne Pikettyjeve argumentacije.

S obzirom na način na koji Piketty vodi argumentaciju kroz knjigu, bilo bi za pretpostaviti da je odabir ponuđenog poreznog rješenja rezultat sveobuhvatnog promišljanja njegovog efekta na socijalnu sliku društvenih zajednica. Štoviše, Piketty kaže da oporezivanje nije samo tehničko pitanje, već je eminentno riječ o političkom i filozofskom pitanju (Piketty, 2014: 572). Međutim, on izričito kaže da cilj međunarodnog progresivnog poreza na kapital nije vođenje socijalnih politika (koje se u knjizi stavljaju pod jedan nazivnik: politike socijalne države), a što bi eventualno moglo dovesti do uravnoteženja prilika za obrazovanjem većeg broja ljudi, već su glavni ciljevi uvođenja tog poreza:

- a) reguliranje kapitalizma
- b) stvaranje svojevrsnog registra (uvida u) vlasništva svakog pojedinca na međunarodnoj razini, što bi doprinijelo demokratskoj kontroli vlasnika bogatstava,¹² i
- c) unificiranje računovodstvenih politika, što bi omogućilo jednako vrednovanje raznovrsnih oblika vlasništva (*ibid.*: 604-608).

U kontekstu argumentacije kojom se Piketty koristi tijekom čitave knjige to zvuči nestvarno. On zapravo tvrdi da efekt toga poreza ne bi trebao biti toliko eko-

¹² Piketty smatra da bi simbolični porez od 0,1% više nalikovao na registraciju vlasništva nego na konkretni porez (Piketty, 2014: 607), tako da se on zalaže za mnogo više porezne stope, ali registracija bi svakako bila jedan od njegovih efekata.

nomske prirode (stvaranje jednakih prilika za sve ili barem za više ljudi nego što je to sada slučaj), nego bi njegov glavni doprinos trebao biti poboljšani nadzor nad vlasništvom ljudi te kvalitetnije računovodstveno prikazivanje tih podataka. Tim se manevrom Thomas Piketty zapravo bitno odmiče od temeljne argumentacije na kojoj gradi cijelu knjigu i uvodi razlog nadzora kao temelj za uvođenje novog međunarodnog poreza. Pritom bi, to je sasvim očita Pikettyjeva intencija, upravo država bila ta koja će imati polugu moći procjenjivanja vrijednosti raznovrsne imovine koju bi potom trebalo oporezovati po stopama koje će također definirati država jer je upravo jedna od njezinih temeljnih funkcija provođenje fiskalnih politika. U smislu uvođenja novog poreza na kapital i provođenje te ideje u djelo, ovo postaje ne samo tehničko već i suštinsko pitanje. Činjenica je da su i sada upravo države te koje su odgovorne za uvođenje i/ili dokidanje raznovrsnih poreza te istovremeno propisuju porezne stope. Isto je tako činjenica da mnoge države, pa čak i one koje imaju dugotrajnu, funkcionalnu i stabilnu demokratsku tradiciju, sudjeluju u donošenju regulacija kojima se procjenjuje vrijednost privatne i javne imovine. Međutim, bitna je razlika u tome da li se države pri upotrebi legalne i legitimne fiskalne prisile koriste tržišnim informacijama o ponudi i potražnji te na temelju toga stručne službe donose procjene vrijednosti imovine, ili se te procjene vrše npr. na temelju neke partijske ili bilo koje druge netržišne odluke. Imati u istim rukama moć procjene vrijednosti imovine i određivanja poreznih stopa za tu imovinu predstavlja izniman nerazmjer snaga između onih koji donose fiskalna pravila i onih koji bi ta pravila morali poštivati.

Ovo bi bilo na tragu poznate misli britanskog filozofa politike Lorda Actona izrečene u pismu biskupu Mandellu Creightonu 1887. godine u kojem je ustvrdio: “Vlast kvari, a apsolutna vlast kvari apsolutno”.

A u našim krajevima, još od vremena Osmanlija, postoji narodna mudrost koja glasi: “Kadija te tuži, kadija ti sudi”.

I eto nas (i to ne samo gledano iz perspektive liberalnog svjetonazora austrijske ekonomske škole prezentirane kroz misli i djela Misesa ili Hayeka – naročito kada govore o problemima do kojih dovodi državni intervencionizam – već i iz pozicije temeljne Montesquieuove diobe vlasti i potrebe oduzimanja (ograničavanja) moći države, Hobbesovog Levijatana) na najboljem putu da od ideje za dokidanjem društvene nejednakosti dođemo do uvođenja novog oblika totalitarizma pod državnom palicom.

Takva ideja (totalnog) nadzora nad ljudima i njihovom imovinom nije nova. Nije nov niti pokušaj da se nadzor nad ljudima izvrši putem poreznih politika, a kroz povijest smo imali i bizarne primjere poreza kao i njihove nevjerovatne stope koje su čak prelazile 100%!¹³

¹³ Tako se primjerice od 17. do 19. stoljeća u Engleskoj plaćao porez na broj prozora na zgradi, a Švedska je uvela porez za samozaposlene po stopi od 105% (Adams, 2006: 257 i 394). Takav

Thomas Piketty je ovom svojom knjigom i nalazima u njoj ponovno rasplamsao raspravu o tome koja bi porezna stopa bila prikladna za imovinu ljudi, a naročito za najbogatiji dio populacije, tj. za onih 1% najbogatijih. Tako su u svojoj analizi i razrađenom modelu Fabian Kindermann i Dirk Krueger (profesori ekonomije sa sveučilišta u Bonnu i Pennsylvaniji) izračunali da bi za te najbogatije najprikladniji porez bio po stopi od 90% (Kindermann i Krueger, 2014). Takva porezna stopa, koja je produkt nekog ekonometrijskog modela, čini se čak sasvim pristojna u odnosu na već spomenute stope koje su postojale kroz ljudsku povijest.

Zapravo se ova vrsta argumentacije svodi na stav da je bogatstvo isključivo rezultat nepravedne akumulacije kapitala, pa se kao rješenje problema nudi ponašanje koje je primjenjivao Robin Hood: uzeti od bogatih i podijeliti siromašnima te tako dokinuti društvenu nejednakost. Što je doista novo u takvoj ideji?

Ako bismo na trenutak zaboravili taj Pikettyjev odmak od argumentacije koju gradi kroz cijelu knjigu i upravo se vratili na njegovu glavnu argumentaciju, onda bismo trebali postaviti pitanje: zašto bi baš ponuđeni model rješenja za koji se zalaže Thomas Piketty bio dobar, i postoje li i druga moguća rješenja za smanjivanje društvene nejednakosti?

Zanimljivo je da se Piketty i sam otvoreno pita postoje li i druge mogućnosti osim novog poreza na kapital te nam na to pitanje nudi potvrđan odgovor, ali se za spomenuti međunarodni progresivni porez odlučuje kao za najelegantnije rješenje:

Zar nema drugog spasa osim poreza na kapital? Ne mislim tako. Postoje i druga rješenja i drugi načini reguliranja patrimonijalnog kapitalizma 21. stoljeća... Ti alternativni načini reguliranja naprosto nisu tako zadovoljavajući kao porez na kapital... (Piketty, 2014: 628)

Evo koja moguća rješenja koja bi imala jednak učinak na smanjenje razlike među stopama prinosa na dohodak od kapitala i rasta gospodarstva Piketty navodi u svojoj knjizi:

- a) ***Ne treba napraviti ništa*** – to proizlazi iz argumenta da previše kapitala uništava kapital (marginalna produktivnost kapitala pada kada zalihe kapitala rastu). Piketty matematički pokazuje da postoji mogućnost da je pad stope povrata na kapital (r) veći nego što je omjer povrata kapital/dohodak (β). U tom slučaju nestaje promatrani izvor društvene nejednakosti (*ibid.*: 243-244 i 257).

besprizorni porez je, primjerice, morala platiti i Astrid Lindgren (1907.-2002.), slavna spisateljica i "mama" Pipi Duge Čarape. Taj slučaj je 1975. godine postao medijski poznat jer je Lindgren poslala pismo tadašnjem švedskom ministru financija Gunnaru Strängu u kojem navodi da je voljna platiti 70 ili 80% poreza, ali da je stopa od 105% naprosto previše, na što joj je on odgovorio da s obzirom na njezino bogatstvo takav porez može i mora platiti.

- b) **Treba pokrenuti novi svjetski rat** – Piketty na temelju statističke analize pokazuje kako se nejednakost prihoda kao izvor društvene nejednakosti drastično smanjuje neposredno nakon velikih svjetskih sukoba (Prvog i Drugog svjetskog rata). Autor doslovno kaže:

Smanjenje nejednakosti tijekom prošlog stoljeća u velikoj je mjeri kaotičan proizvod ratova, kao i ekonomskih i političkih šokova koje su oni izazvali, a ne proizvod postupnog, dogovornog i mirnog razvoja. (*ibid.*: 309)

Iako je to poprilično nehuman način stvaranja jednakosti među ljudima, efekt je sasvim jasan i kroz povijest već viđen, pa je to isproban model. Kada se razori postojeća ekonomska struktura, tek treba doći do nove akumulacije kapitala, što znači da, dok se to ne dogodi (a dogodit će se sigurno),¹⁴ postoji vrijeme smanjene društvene nejednakosti, što za Pikettyja predstavlja cilj poželjan sam po sebi.

- c) **Treba dodatno progresivno oporezovati prihod od kapitala** – to je rješenje za koje se Piketty zalaže kroz čitavu knjigu. Autor smatra da je to pravi put u dokidanju razlika u stopama na prihod od kapitala i gospodarskog rasta.
- d) **Država treba svojim autoritetom (pa i represivnim aparatom) nadgledati ulaz i izlaz kapitala iz zemlje** – Piketty ovdje navodi primjer Kine, gdje nije moguće iznijeti ili unijeti kapital a da se za to ne dobije dozvola javnih vlasti – dakle, vladajuće partije. Piketty smatra da je to netransparentan i nestabilan, ali ipak uspješan način reguliranja dinamike nejednakosti bogatstva (*ibid.*: 631).
- e) **Smanjivanje svjetske nejednakosti bogatstva može se vršiti i politikom imigracije** – Piketty smatra da je to jedan od miroljubivijih oblika reguliranja nejednakosti jer je ponekad jednostavnije umjesto kapitala pustiti da se seli rad (tj. ljudi koji taj rad izvode) (*ibid.*: 633).

Iako, kako vidimo, iznosi čitav niz mogućnosti za smanjivanje razlika među stopama prinosa od kapitala i gospodarskog rasta, znakovito je da Thomas Piketty u knjizi uopće ne nudi kao ideju za smanjivanje nejednakosti među ljudima **dodatno smanjivanje poreza na dohodak od rada**.

Ta mogućnost, međutim, predstavlja istinsku opoziciju ideji da se treba povećati porez na dohodak od kapitala kako bi se smanjila razlika u stopi prinosa na kapital u odnosu na stopu gospodarskog rasta (a koji uključuje i rast dohotka od

¹⁴ S tim u vezi smatra da kada bi u eksperimentalnim uvjetima deseterici ljudi na početku mjeseca dali istu količinu novca i pustili ih da sasvim slobodno upravljaju tim novcem, do kraja bi mjeseca među njima nužno došlo do ekonomskog raslojavanja, tj. netko bi na kraju mjeseca u džepu imao više novca od nekog drugog.

ljudskog rada i od rasta proizvodnje, i to prema Pikettyjevoj osnovnoj definiciji segmenta g iz njegove formule da je $r > g$).

Ako znamo rezultate istraživanja ekonomista Petera Bircha Sorensena iz Tablice 1 na str. 175 (a koje prenosi Pierre Pestieau u svojoj knjizi *The Welfare State in the European Union – Economic and Social Perspectives*), naime, da postoji značajna razlika u stopama poreza na prihod od kapitala u odnosu na stope poreza na prihod od rada (i to u korist poreznih stopa na prihod od kapitala), onda se razlike između stopa prinosa na kapital i stope gospodarskog rasta mogu pokušati smanjiti na dva oprečna načina: ili da se poveća porez na prihod od kapitala, čime bi se te stope pokušale izjednačiti (za što se zalaže Piketty), ili da se smanji porez na prihod od rada.

Potonjim ekonomskim potezom postigao bi se trostruki efekt:

a) **Smanjila bi se porezna presija poreznih obveznika te bi se istovremeno smanjila porezna evazija**

Poznata je činjenica da viša porezna presija pridonosi višoj stopi poreznih prevara, pokušaja utaje poreza ili jednostavnog odljeva kapitala i radne snage u zemlje gdje takva porezna presija ne postoji. Svojevrsnim simbolom takvih akcija postao je slučaj (znakovito) baš francuskog glumca svjetskoga glasa Gérarda Depardieua koji se 2012. godine odrekao francuskog državljanstva jer nije htio platiti porez po stopi od 75% propisanog za one koji zarađuju više od 1,3 milijuna američkih dolara godišnje, ustvrdivši pritom da odlazi jer Vlada smatra da uspjeh, kreativnost i talent moraju biti kažnjivi. Po objavi te informacije, Rusija, u kojoj je porezna stopa 13%, odmah je ponudila svoje državljanstvo tom glumcu. Tadašnji francuski premijer i predsjednik Socijalističke partije Jean-Marc Ayrault Depardieua je optužio za “nepatriotski” čin, dok je ministar rada u njegovoj vladi, Michael Sapin, za glumca ustvrdio da “pati od osobne degeneracije”.¹⁵

b) **Pridonijelo bi se pravednosti i ravnomjernosti u oporezivanju rada i kapitala**

Danas si, na primjeru Republike Hrvatske, možemo postaviti pitanje: je li društveno pravedno da se na prihod od kamate ili na prihod od imovine (a prema nekim najavama i na prihod od kapitalne dobiti) plaća porez po univerzalnoj stopi od 12% (to predstavlja veličinu r iz Pikettyjeve temeljne formule), dok se istovremeno porez na prihod od rada plaća po stopama od 12, 25 i 40% (čime je direktno pod znatno većim poreznim pritiskom potencijalni rast dohotka ljudi; a on sudjeluje u kreiranju veličine g iz Pikettyjeve osnovne formule)?

¹⁵ Podsjećam da je Piketty 2015. izrazio nezadovoljstvo zbog nedovoljnog djelovanja kasnije (Hollandeove) socijalističke vlade, a koja nije u dovoljnoj mjeri prihvatila njegovu ideju o potrebi uvođenja progresivnog poreza na kapital.

c) **Pridonijelo bi se gospodarskom rastu** (rastu opće ekonomije), i to na dva načina:

- a) direktno bi se povećao dohodak ljudi, i to bez potrebe dodatnog državnog intervencionizma kroz postupke redistribucije bogatstva i
- b) stvorila bi se dodatna potražnja za dobrima i uslugama, što bi rezultiralo povećanjem proizvodnje.

Kao što znamo iz Pikettyjevog objašnjenja formule $r > g$, oba ta elementa doprinose povećanju stope gospodarskog rasta.

Dakle, u svrhu postizanja istog temeljnog cilja ljudskoj i društvenoj stvarnosti možemo pristupiti na dva oprečna načina – putem dodatnog poreznog opterećenja ili dodatnog poreznog rasterećenja. Pritom su te dvije ekonomske filozofije dijame-tralno različite. Korištenje tih oprečnih putova za postizanje istog cilja dovodi i do oprečnih socijalnih posljedica, i to potpuno neovisno o tome jesu li izvori nejednakosti među ljudima determinirani tržišnim procesima, primarno političkim instrumentima ili nekom njihovom kombinacijom.

Ako je cilj puko smanjivanje stope nejednakosti među ljudima, koja bi se lako mogla prikazati nekom brojkom u nekoj tablici, onda je bilo koji od ponuđenih načina koji će nas do toga dovesti dobar način. Ako, s druge strane, nije baš posve isto kojim se modelom koristimo da bismo došli do društvene jednakosti (pokrećemo li rat, uvodimo li dodatno oporezivanje, smanjujemo li postojeće porezne stope ili ne činimo ništa), onda nam valja preispitati moralnu pozadinu svake od tih opcija. Stoga bi nam posljednja mogućnost o kojoj Piketty uopće ne govori, a koju iznosim u ovom radu, mogla biti posebno zanimljiva upravo stoga što bismo kroz nju mogli preispitati ponuđenu argumentaciju iz Pikettyjeve knjige o modelima i ciljevima svjetskih socijalnih država, kao i ideju o progresivnosti pri oporezivanju.

Na načelnoj razini Pikettyju se može zamjeriti i ideja o progresivnosti poreznih stopa koje želi uvesti, jer ako kaže da teži sustavu u kojem bi svi građani trebali biti jednaki, kako se istovremeno može zalagati za uvođenje progresivne (nejednake) porezne stope, čime automatizmom ugrađuje nejednakost u fiskalni sustav? I nije li Pikettyjev zahtjev za jednakošću ljudi više na tragu uvođenja neke proporcionalne porezne stope (*flat rate tax*)?

Thomas Piketty na to odgovara svojevrsnim dvokomponentnim moralnim argumentom koji kaže:

- 1) pravedno je da oni koji imaju više i participiraju više u podjeli bogatstva i
- 2) bogati imaju puno, pa im ne bi smjelo biti teško razmjerno tome odvojiti više za opće dobro.

Argumenti u kojima se proizvoljno definira što jest a što nije pravedno – posebno ako se to čini u maniri samorazumljivosti, bez daljnje eksplikacije (čak i ako do-

Tablica 1. Porezne stope na prihod od rada i kapitala u europskim zemljama

	Efektivna porezna stopa na dohodak rada (%)		Efektivna porezna stopa na dohodak od kapitala (%)	
	1981–85	1991–95	1981–85	1991–95
Nordijske zemlje				
Danska	55.64	59.74	47.82	40.04
Finska	45.23	49.51	35.20	45.20
Norveška	53.83	54.06	42.60	30.30
Švedska	57.44	59.80	47.40	53.10
Prosjek	53.03	55.78	43.26	42.16
Kontinentalna Europa				
Austrija	54.62	55.74	21.48	22.74
Belgija	52.90	54.71	39.50	36.00
Francuska	52.53	56.98	28.40	24.80
Njemačka	47.07	50.23	31.00	26.50
Italija	43.75	52.76	25.30	34.50
Nizozemska	57.25	59.84	29.70	31.90
Španjolska	37.71	40.92	13.90	20.30
Prosjek	49.41	53.02	27.04	28.11

Izvor: Sorensen (2000)

Prenesena tablica iz Pestieau, 2006: 56.

lazi od uvaženog sveučilišnog profesora), ili ako ostavimo da definiciju pravednosti određuju državni birokrati – baš kao i ostali dogmatski i cirkularni argumenti (“To je tako zato jer je tako!”) ne ostavljaju mnogo prostora za daljnju valjanu raspravu.

Naime, nije samorazumljivo zašto bi bilo pravedno da bogati moraju više participirati u redistribuciji (svoga) bogatstva. Tako se Piketty promaknuo i u stručnjaka za moralna pitanja, te bi njegovo poimanje pravde valjda trebalo postati opća mjera ponašanja. Margaret Thatcher se 1976. godine duhovito osvrnula na tu temu ustvrdivši da je glavni problem socijalizma taj što se na kraju nužno ostane bez tuđeg novca za trošenje.

Ideja da je od svih ponuđenih mogućnosti izbora upravo progresivno oporezivanje kapitala najelegantnije i najpravednije rješenje za dokidanje društvene nejed-

nakosti zapravo nam otkriva stav autora o akumulaciji kapitala. Taj stav nije i ne može biti sadržan u statističkoj analizi mnogobrojnih serija podataka, već je izravan produkt intelektualnog dosega samoga autora.

Pritom uopće nije sporan autorov odabir jedne od ponuđenih opcija kao najbolje, ali može biti sporno nastojanje da se upravo taj odabir argumentira rezultatom statističke analize. To nije zadatak statistike. A u tekstu nam se zapravo nudi i potvrda toga stava.

U pokušaju da nam objasni pravednost progresivnog oporezivanja bogatih Thomas Piketty pristupa velikim bogatstvima kao zlu postojećeg kapitalističkog svijeta u kojem su ta bogatstva nastala ne zaslugom, kreativnošću i inovativnošću izvrsnih pojedinaca koji su osmislili neku uslugu ili proizvod koji je olakšao život ljudima te je stoga tražen i rado plaćen (iz čega posljedično proizlazi bogatstvo onih koji su takvu uslugu ili proizvod ponudili na tržištu), već su velika bogatstva, po Pikettyju, prvenstveno rezultat nasljeđivanja (dakle, bogatstvo bez rada), korištenja monopolističke pozicije na tržištu, iskorištavanja prljavih poslova (manije i baloni na svjetskim tržištima koje Piketty naziva “poludjelim financijskim kapitalizmom”; Piketty, 2014: 546) i u konačnici otvorene pljačke drugih ljudi (*ibid.*: 504-515).

I kada govori o poduzetnicima, Piketty izričito navodi da ne želi govoriti o moralnosti poduzetništva, ali potom, uz jasan i nedvosmislen moralistički ton rasprave, nudi primjere velikih bogatstava koja su nastala kao rezultat nasljeđivanja i/ili različitih malverzacija, pa u tom kontekstu spominje slučajeve Liliane Bettencourt, vlasnice velike kozmetičke kuće “L’Oreal”, ili slučajeve kada su afrički vlastodršci i članovi njihovih obitelji prebacivali velike količine novca u europske banke (*ibid.*: 508-517). Te svoje tvrdnje Piketty, između ostalog, pokušava argumentirati i analizom podataka o tome koliko je bogataša s Forbesove liste najbogatijih svoje bogatstvo steklo nasljeđivanjem.

Problem kod tog argumenta jest taj što je čak i veliko nasljedstvo rezultat nečijeg prijašnjeg (i oporezovanog) rada, koji Piketty također pokušava omalovažiti istom argumentacijom o bogatstvu kao pljački.¹⁶ Tu se Piketty sasvim približio (iako to neće izravno reći) stavu francuskog sociologa Pierrea Josepha Proudhona koji je u svom spisu *Što je to vlasništvo?* ustvrdio da je svako vlasništvo u biti – krađa (Proudhon, 1982).

¹⁶ Postoji nepisano pravilo, često prepoznato u praksi, koje kaže da je velika vjerojatnost da će treća generacija velikih bogataša koji koriste rad i znanje svojih predaka to bogatstvo uništiti, upravo zato jer nemaju navike niti vještine stvaranja dodane vrijednosti koja je bila nužna za stvaranje tog bogatstva. U istom je kontekstu anegdotalna misao koju je izrekao satiričar i pisac Don Marquis: “Kada vam netko kaže da se obogatilo teškim radom, upitajte ga: čijim?”.

Dakako, Piketty se niti jednom riječju nije osvrnuo na filantropske aktivnosti ljudi s Forbesove liste najbogatijih među kojima su, između ostalih:

- a) Warren Buffett koji namjerava zajednici donirati preko 90% svoga bogatstva
- b) Bill Gates koji sa suprugom Melindom ima najveću zakladu na svijetu u koju su prebacili nešto više od 38 milijardi američkih dolara i koja financira mnogobrojne svjetske projekte za ugrožene ljude i prirodu
- c) Georges Soros koji kroz svoj "Open Society Foundations" također dodjeljuje znatne iznose novca za projekte u čiji uspjeh vjeruje
- d) saudijski princ Al-Waleed bin Talal koji je, inspiriran zakladom Billa Gateasa, sam odlučio donirati 32 milijarde američkih dolara svojoj humanitarnoj zakladi "Al-Waleed Philanthropies"
- e) Götz Wolfgang Werner, vlasnik lanca drogerija "DM" koji je svoj cjelokupni udio u vlasništvu prebacio humanitarnom fondu
- f) Mark Zuckerberg i njegova supruga Priscilla Chan koji su odlučili (povodom rođenja svoga prvog djeteta) osnovati zakladu u koju će donirati 99% svojih dionica Facebooka, koje trenutno vrijede više od 45 milijardi američkih dolara...

To nisu izdvojeni primjeri i neka vrsta ekscesa među najbogatijima. Baš naprotiv. Na globalnoj razini postoji i udruženje pod imenom *The Giving Pledge*¹⁷ koje povezuje najbogatije pojedince i obitelji svijeta te trenutno broji više od 150 osoba, a koji su dali svojevrzni zavjet da će više od polovice svoga bogatstva donirati kroz raznovrsne oblike filantropije.

Takve autonomne odluke bogataša o redistribuciji vlastitog bogatstva Pikettyju očito nisu baš zanimljive. A mogle bi biti! I to baš u kontekstu ideje o oporezivanju bogatih.

Analizirajući temu nasljeđivanja, Piketty dodatno, sasvim otvoreno, razotkriva svoj svjetonazor kao misao vodilju na temelju koje gradi argumentaciju u čiju svrhu se koristi i statističkom analizom, umjesto da je obratno. Tako, primjerice, autor u svom grafičkom prikazu br. 11.1 (Piketty, 2014: 435) uspoređuje (kroz vrijeme, na godišnjoj razini) vrijednost nasljeđivanja i darovanja kao udjela u nacionalnom dohotku. Dovoditi u vezu to dvoje je legitimno. To se može napraviti, a korišteni će statistički računalni program sasvim sigurno kao rezultat izbaciti neku stopu. Taj podatak možda može biti čak zanimljiv. Ali postavlja se pitanje upotrebe toga dobivenog podatka. Naime, autoru taj podatak služi kao jedan od pokazatelja kako je

¹⁷ <http://givingpledge.org/> (pristupano 2. prosinca 2015.).

upravo nasljeđivanje oblik stvaranja nejednakosti, na temelju čega izvodi zaključak o potrebi oporezivanja takvih dohodaka. Pritom zaboravlja dvije činjenice:

1. Porez na nasljedstva već postoji u velikom broju zemalja, pa shodno tome ta ideja uopće nije nova. Možda bi novina bila Pikettyjevo uvođenje progresivnosti pri razrezivanju tog poreza.
2. Sva naslijedena sredstva već su jednom bila oporezovana, i to onda kada su bila dohodak onoga tko ostavlja nasljedstvo.

Piketty se zapravo zalaže za već postojeću praksu dvostrukog oporezivanja, za što bi bilo jako zanimljivo čuti valjanu argumentaciju, uz onu koju je ponudio, a to je da treba smanjiti društvenu nejednakost. Ako je to cilj, onda bi možda bilo bolje stvari nazvati pravim imenom. To više nije oporezivanje, već konfisciranje. Takva želja za višestrukim otimanjem kapitala od ljudi zapravo svodi ekonomski život na teoriju *zero-sum game* u kojoj će u konačnici sve pripasti državi, a građanima neće ostati ništa.¹⁸

Inače, tema dvostrukog (pa čak i trostrukog) oporezivanja iste imovine znatno nadilazi segment spomenutog poreza na nasljedstvo i darove, o čemu, znakovito, Piketty u svojoj knjizi uopće ne progovara. Tako, primjerice, mnogi porezni stručnjaci tvrde da je oporezivanje dividendi također oblik dvostrukog oporezivanja jer je ta imovina već oporezovana na njezinom izvoru, tj. kroz porez na dobit tvrtke (Blažić, 2006: 20).

Takvih poreznih primjera ima čitav niz i u svim se tim slučajevima može govoriti o praksi dvostrukog oporezivanja iste imovine.

U stvaranju argumentacijskih linija na temelju kojih Thomas Piketty nastoji dokazati uzroke društvene nejednakosti postoji još jedan važan metodološki problem. To je pitanje striktno podjele i umjetno konstruirane dihotomije *rad – kapital*, i to kao suprotstavljenih elemenata, u kojoj kapital (i njegov vlasnik kapitalist) zloupotrebljava rad (tj. radnika kao izvršitelja rada). Takvu oštru podjelu nije moguće braniti niti s veberovske ideal-tipske pozicije. Naime, kao što je cijena novca – kamata, tako je cijena rada – plaća. Ta plaća koju radnik dobije za rad ujedno je i kapital. Rad i kapital nisu suprotstavljeni pojmovi, kako nastavno na Marxovu ekonomsku misao iz njegove knjige *Kapital* nastoji pokazati Thomas Piketty u svojoj

¹⁸ Isti problem, da statistikom želimo pokazati onaj dio stvarnosti koji nam odgovara a da ne uđemo u meritum stvari, pokušaj je nacionalizacije imovine ljudi iz drugog stupa našeg mirovinskog sustava. Naime, oni koji o tome odlučuju privlačnim tablicama i grafikonima pokazuju koliko je novca u tom mirovinskom stupu prikupljeno te taj podatak dovode u vezu s visinom inozemnog duga države. Naravno, ideja je da bi se tim sredstvima mogao pokriti dio toga duga, a pritom se zaboravlja da bi to bila izravna pljačka i osiromašivanje vlastitih građana, jer je to njihov privatni novac. Da ta opasnost nije samo fikcija, pokazuje primjer Madarske u kojoj je postupak nacionalizacije drugog mirovinskog stupa uistinu napravljen 2011. godine.

knjizi *Kapital u 21. stoljeću*, već upravo obrnuto. Ti su pojmovi komplementarni. Ne postoji kapital koji je nastao bez nečijeg rada, niti postoji produktivni rad koji se neće transformirati u neki oblik kapitala.

S plaćom se može napraviti svašta, a naročito ako se u značajnoj mjeri snizi stopa oporezivanja osobnog dohotka. U tom slučaju radniku ostaje više plaće (kapitala) da podmiri svoje troškove života i možda svoj, već sada oporezovani, kapital uloži u onaj oblik imovine koji će mu donositi više stope povrata. Kako nisu svi građani obrazovani za investiranje,¹⁹ a istovremeno nije niti za očekivati da svi imaju afiniteta za to, možda bi bila dobra ideja da se uvedu specijalizirani pojedinci i institucije koji će, uz određenu naknadu, upravo to raditi za svoje klijente. Dobra stvar u kapitalizmu je upravo to da takve ustanove i takvi pojedinci već postoje.²⁰ To su, primjerice, otvoreni investicijski fondovi ili, još važnije, obvezni mirovinski fondovi. Njihova je uloga po svojoj suštini i logici nastanka te utjecaju koji imaju na društvo (i to upravo u smislu teme društvene nejednakosti) naprosto nezamjenjiva.²¹

Ako je točan temeljni nalaz istraživanja Thomasa Pikettya, u što nemamo nimalo razloga sumnjati, da je povrat na prihod od kapitala viši od stope rasta ekonomije, logično bi bilo postaviti pitanje: što u takvim okolnostima može svaki pojedinac osobno učiniti za vlastitu dobrobit? Svatko od nas pojedinačno, dakako, ne može promijeniti stopu rasta opće ekonomije, ali može izravno utjecati na alokaciju privatnog kapitala koji posjeduje. Tu svatko od nas uistinu ima mnoštvo opcija – od trošenja vlastitog kapitala, što će nekome drugome biti prihod, ili pokretanja nekog poduzetničkog projekta, do štednje ili investiranja u nečiji tuđi poduzetnički poduhvat (kao npr. biti dioničar neke kompanije koja stvara višak vrijednosti i posjeduje produktivnu imovinu). Biti posjednik (vlasnik) takve imovine zapravo znači postati kapitalist. Stoga je važno prepoznati činjenicu da se istovremeno može biti i radnik i kapitalist; da se može sudjelovati u pribavljanju benefita viših stopa povrata na kapital, a istovremeno vlastitom radnom aktivnošću sudjelovati u razvoju ekonomije. Građanima koji žive u državama u kojima npr. postoji više stupova mirovinskog osiguranja²²

¹⁹ Možda bi upravo ideja investicijskog obrazovanja građana mogla i trebala biti nosiva ideja Pikettyjeve knjige, a ne nastojanje da se svako vlasništvo progresivno oporezuje na međunarodnoj razini.

²⁰ Gdje god je u pitanju novac i pokušaj ostvarivanja viših prinosa od bankarske kamate, predmetne bi institucije (ili na razini države) nužno trebale uvesti kodeks korporativnog ponašanja kako bi se moguće malverzacije svele na najmanju moguću mjeru.

²¹ Dakako, mogući su različiti pravni i institucionalni oblici, ali u funkcionalnom su smislu te institucije od vrhunskog značaja za funkcioniranje modernog kapitalizma.

²² Kao što je to, primjerice, u Republici Hrvatskoj, u kojoj postoji obvezni mirovinski stup međugeneracijske solidarnosti i uzajamnosti, ali i stupovi obvezne i dobrovoljne individualizirane mirovinske štednje.

omogućeno je da svojom mirovinskom štednjom sudjeluju u višim stopama povrata na prihod od kapitala. I ne samo da je omogućeno nego im je to i zakonska obveza. Tako uređeni sustav ima upravo obrnutu filozofiju od one koju nam u svojoj knjizi nudi Thomas Piketty. Osnovna je logika tako uređenog sustava da se dobrobit ljudi neće ostvariti kroz progresivno oporezivanje kapitala (te njegovu potonju redistribuciju prema nahođenju trenutne političke garniture na vlasti), već će ta dobrobit biti realizirana kroz ostvarene visoke stope prinosa od kapitala stečenog i investirano tijekom životnog vijeka građana. To je pravi spoj demokratskog političkog i kapitalističkog ekonomskog sustava, te se njime postiže ono što niti jedan socijalistički ili komunistički ekonomski sustav do sada nije uspio, a to je stvarna socijalizacija, tj. demokratizacija kapitala.²³

Takvu očitu blagotvornu ulogu investicijskih fondova na društvo Piketty u svom radu ne spominje, ali se zato osvrće na najveći investicijski mirovinski fond na svijetu (Norveški državni mirovinski fond) na sljedeći način:

Norveške vlasti ne kažu nam točno koji je dugoročni cilj jačanja fonda i od kojeg će datuma zemlja početi trošiti dobivene povrate ili bar njihov dio. Očito ni sami to ne znaju... (Piketty, 2014: 528)

Piketty kaže da Norvežani ne znaju kada će početi trošiti ostvarene prinose. Slatke su to muke koje imaju Norvežani. Tim su fondom norveške vlasti sve svoje građane učinile bogatašima i direktno su utjecale na povećanje razine njihovog blagostanja. Oni će dobro živjeti bez obzira na stopu nejednakosti koja bi u tom kapitalističkom društvu, prema kojem je Piketty tako kritičan, mogla postojati.²⁴

²³ O ideji da je kapitalistički model dioničarskog upravljanja kompanijom po svojoj suštini i posljedicama zapravo realizacija socijalističkog koncepta raspodjele kapitala (i) među radnicima detaljno je pisao naš poznati ekonomist Branko Horvat u svojoj knjizi *Politička ekonomija socijalizma* (1984).

²⁴ Na internetskoj stranici norveškoga globalnog mirovinskog fonda (<http://www.nbim.no> – pristupano 12. studenog 2015.) mogu se dobiti vrijedne informacije o strukturi njegovog ulaganja, a između ostalog znakovit je i brojčanik koji na vizualni način pokazuje rast vrijednosti fonda koji posjeduju njegovi udjelničari. Isto tako znakovita je misao vodilja (rekli bismo misija) fonda koja glasi: “Državni mirovinski fond Global štedi za buduće generacije u Norveškoj. Jednog dana nafta će se potrošiti, ali prinosi na prikupljena sredstva i dalje će koristiti norveškom stanovništvu.”

S druge strane, Republika Hrvatska, koja je nakon pada Berlinskog zida odlučila prihvatiti logiku tržišnog, a ne više etatističkog gospodarstva, u zadnje vrijeme sve češće razmišlja, čak i na najvišoj političkoj razini (bez obzira na stranačke boje), kako bi bilo baš dobro da se drugi mirovinski stup, u kojem se nalaze individualizirani računi s uplaćenim novcem građana, ponovno nacionalizira i vrati pod okrilje sustava međugeneracijske solidarnosti i uzajamnosti. Evo nekih članaka s tim u vezi:

www.banka.hr/sanader-ukida-drugi-mirovinski-stup;

I upravo obrađujući temu mirovinskih fondova, Thomas Piketty iznosi argument koji zapravo pobija osnovnu tezu njegove knjige o kontinuiranom pravilu da je $r > g$, na temelju čega iznosi stav da je progresivno oporezivanje kapitala na međunarodnoj razini najelegantnije i najpravednije rješenje.

Piketty kaže:

Nadalje, u ovoj analizi komparativnih prednosti različitih mirovinskih sustava mora se uzeti u obzir činjenica da je stopa povrata od kapitala u praksi vrlo nepostojana. Bilo bi jako riskantno uložiti sve mirovinske doprinose u globalno financijsko tržište. Činjenica da je $r > g$ u prosjeku ne znači da je uvijek istinita za svaku pojedinačnu investiciju. (*ibid.*: 566-567)

I još:

... stopa rasta mase plaća možda je niža od stope povrata od kapitala, ali je pet do deset puta manje nepostojana. (*ibid.*)

Iz ovoga slijedi da je investiranje kapitala visokorizičan posao, a taj rizik investitori preuzimaju na sebe, te je logično da je cijena toga preuzetog rizika očekivana viša stopa povrata. Ako bi se realizirala ideja o progresivnom oporezivanju kapitala, za koju se zalaže Thomas Piketty, bilo bi poželjno da je autor istovremeno s takvim novim porezom ponudio i rješenje za cijenu preuzetog rizika. Međutim, Piketty to ni na koji način nije napravio. A upravo bi to bio pravi intelektualni doprinos pri ovakvom idejnom rješenju za dokidanje društvene nejednakosti. Ovako, otvara nam se mogućnost spekuliranja o tome kako bi se Piketty uhvatio u koštac s ovom temom – od teze da zapravo niti nema rješenje, pa ga je pokušao elegantno zaobići ne ulazeći u raspravu, preko teze da bi investitori npr. prebacili cijenu rizika na one koji svoj dohodak dobivaju od svoga rada, pa sve do toga da Piketty smatra da investitori puno previše traže od života kada očekuju više prinose te bi im takvo nastojanje unaprijed trebalo osujetiti.

<http://m.tportal.hr/vijesti/311333/Hoce-li-Vlada-zamrznuti-drugi-mirovinski-stup.html>;

<http://www.novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Jurcic-Ne-trebaju-nam-rezovi-nego-ukidanje-mirovinskih-fondova-i-smanjenje-deviznih-rezervi>;

<http://www.poslovni.hr/hrvatska/sindikatumirovljenika-trazi-hitno-ukidanje-drugog-mirovinskog-stupa-261742>;

<http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/391503/ORaH-trazi-ukidanje-2-mirovinskog-stupa.html> (pristupano 12. studenog 2015.).

Možda uistinu vrijedi ona misao: “Jednom socijalistički mentalitet, uvijek socijalistički mentalitet”.

4. Socijalizacija kapitala i kako ju steći?

Knjiga *Kapital u 21. stoljeću* Thomasa Pikettyja, osim što nudi značajnu i vrijednu statističku analizu raznovrsnih socijalno-ekonomskih fenomena, u svojoj je suštini zapravo poprilično banalna. U njoj autor detektira mjesta na kojima se akumulira kapital (Piketty to radi na razini centila populacije neke zemlje) te nudi progresivno oporezivanje kao model pomoću kojega bi se taj kapital raspršio (alocirao) na širu populaciju. U tom poslu nezamjenjivu će ulogu imati država ili neko novo globalno porezno tijelo (koje tek treba osmisliti) koje bi kroz postojeći model socijalne države tu redistribuciju trebalo napraviti na što pravedniji način. To je već viđen i isproban model ponašanja, samo što Piketty sada nudi novi oblik realizacije jedne stare ideje.

Opravdano je postaviti pitanje: kakav bi bio efekt uvođenja progresivnog poreza na kapital na međunarodnoj razini, i to bez obzira na ideološku pozadinu takvog čina? Piketty smatra da bi efekti bili višestruki, od kojih dva izdvaja kao najvažnija: demokratska kontrola kapitala i vlasništva te smanjivanje društvene nejednakosti.

Kroz ovaj smo rad vidjeli da i sam Piketty navodi više, čak i mnogo, modela koji bi mogli imati isti ili vrlo sličan efekt onomu modelu za koji se sam zalaže. Odabir modela pitanje je prvenstveno osobnog svjetonazora, a ne neke opće i trajne istine koju je moguće dokazati korištenjem određene znanstvene metodologije.

Kako je ponuđeni model u biti zapravo već poznat model, tako postoji i jasno definirana argumentacija koja oponira takvim idejama. Možda je tu kontra-argumentaciju najbolje izrekao Charles W. Adams u svojoj knjizi *Za dobro i zlo – utjecaj poreza na kretanje civilizacije* u kojoj, nakon što je utvrdio da je porez cijena življenja u civilizaciji, predlaže nekoliko značajnih reformi poreznih sustava, od kojih je najvažnija ona koja predviđa proglašavanje poreznog ugnjetavanja, koje provode državni službenici, kaznenim činom (Adams, 2006: XII).

Sasvim je sigurno da svoju ideološku pozadinu ima i ideja iznesena u ovom radu – umjesto dodatnoga progresivnog oporezivanja možda bi svrsishodnije bilo razmišljati o smanjivanju poreznih stopa na dohodak od rada, što bi također moglo doprinijeti efektu smanjivanja razlika u stopama prinosa na prihod od kapitala i gospodarskog rasta, a što uz isti osnovni cilj predstavlja upravo obrnutu logiku djelovanja od one koju iznosi Piketty u svojoj knjizi. Tim manevrom htio sam pokazati svu relativnost prihvaćanja bilo koje od ponuđenih uputa o ponašanju u cilju smanjivanja društvene nejednakosti te dodatno preispitati danu argumentaciju za ponuđene opcije. Pritom, dakako, za razliku od Pikettyja ne smatram da se nejednakost među ljudima može razriješiti jednostranim odabirom bilo koje od u ovom radu ponuđenih fiskalnih opcija, kao niti to da se nejednakost može razriješiti samo fiskalnim mjerama i politikama.

5. Zaključak

Knjiga *Kapital u 21. stoljeću* Thomasa Pikettyja pobudila je velik interes stručne i šire javnosti. Ona je mnogima privlačna upravo zbog svoje znanstvene strogoće, ali istovremeno i zbog intuitivno jasne i nedvosmislene ponude rješenja za društvenu nejednakost kao ozbiljnog socijalnog problema koji je istovremeno i osporavan i potvrđivan kroz mnogobrojne socijalne, ekonomske, politološke, pravne i filozofske studije. U današnje je vrijeme rijedak slučaj da se cjelokupni pristup tako velikoj temi može iščitati u jednoj knjizi. Za taj trud autoru Thomasu Pikettyju uistinu treba iskazati veliko poštovanje. Dug je put od znanstvene (statističke) analize do kreacije mogućeg razrješenja promatranog društvenog problema, a Thomas Piketty u njega je uveo i one elemente koji nadilaze znanstveni okvir te značajnim djelom prelaze u sferu osobnog svjetonazora, pa čak i ideološkog diskursa. Smatram da je važno prepoznati tu činjenicu i na nju glasno upozoriti. To upozorenje nimalo ne umanjuje vrijednost i važnost nalaza Thomasa Pikettyja, već ih stavlja u određeni kontekst koji se nikako ne smije zaobići želi li se dubinski razumjeti fenomen društvene nejednakosti. Cilj je ovoga rada produbiti upravo razumijevanje spomenutog znanstvenog problema, koji i nije samo znanstven, već sasvim sigurno ima i ljudsku dimenziju. U tom je smislu odmak od znanstvenoga pristupa koji je učinio Thomas Piketty sasvim razumljiv.

LITERATURA

- Adams, W. Charles. 2006. *Za dobro i zlo – utjecaj poreza na kretanje civilizacije*. Zagreb: Institut za javne financije.
- Blažić, Helena. 2006. *Usporedni porezni sustavi – oporezivanje dohotka i dobiti*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
- Dirkem, Emil (Durkheim, Émile). 2012. *Pravila sociološke metode*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Horvat, Branko. 1984. *Politička ekonomija socijalizma*. Zagreb: Globus.
- Kindermann, Fabian i Krueger, Dirk. 2014. *The Redistributive Benefits of Progressive Labor Income Taxation: How Large Should Top Marginal Tax Rates Be?*, Macroecon & Int'l Finance Workshop.
- Pestieau, Pierre. 2006. *The Welfare State in the European Union – Economic and Social Perspectives*. London: Oxford.
- Piketty, Thomas. 2014. *Kapital u 21. stoljeću*. Zagreb: Profil.
- Piketty, Thomas. 2014a. *Capital in Twenty-First Century*. London: Cambridge.

- Proudhon, Pierre. 1982. *Što je vlasništvo?* Zagreb: Globus.
- Sorensen, Peter Birch. 2000. *Public finance in a changing world*. London: Macmillan.
- Soros, George. 1993. *Podrška demokraciji*. Zagreb: August Cesarec.
- Soros, George. 1996. *Alkemija financija*. Zagreb: Misl.
- Strunsky, Simeon. 1956. *Topic of the Time, 1933-1947*. New York: Harold Phelps.

Ivor Altaras Penda

PIKETTY'S FISCAL SOLUTION TO SOCIAL INEQUALITY
– FROM STATISTICAL ANALYSIS TO THE IDEOLOGY

Summary

In this paper, the author presents and argues the thesis that Thomas Piketty's fiscal solution to social inequality, presented in the book *Capital of the 21st Century*, is primarily the result of worldviews of the author of the book, and only to a lesser extent the result of the economical and statistical analysis of a large number of data series, which makes this book extremely important in the professional community. In addition, the author provides a number of possible different (and even opposite) solution models that would, in the context of Piketty's arguments presented in the book, have the same effect, but would approach the social reality in a very different way. Finally, the author finds that the wealth of options that can be accessed on the topic of social inequality is the indication of its relevance.

Keywords: Thomas Piketty, Inequality, Wealth, Taxes, Welfare State

Kontakt: **Ivor Altaras Penda**, Sveučilište Libertas, Trg J. F. Kennedyja 6b, 10 000 Zagreb. E-mail: ivor.altaras@zg.ht.hr